

Elementi vojne strategije u stvaralaštvu Edvarda Kardelja

Razume se da takvu temu kao što je doprinos Edvarda Kardelja našoj vojnoj strategiji nije moguće čak ni šire naznačiti, a kamoli potpuno iscrpsti u jednom razgovoru kakav je današnji »okrugli sto«. Međutim, ako ovaj razgovor posluži bar kao ideja i inicijativa za istraživački poduhvat i izradu monografije ove vrste, on će već samim tim značiti mnogo. Skicirajući za ovu priliku podsetnik na osnovu samo jednog dela njegovih radova, ocrtavaju se, grubo uzev, tri glavna poglavlja u celokupnom opusu Edvarda Kardelja koja se odnose na opšte elemente strategije i našu vojnu strategiju posebno.

Prvo, to su teorijske rasprave Edvarda Kardelja o Titovoj vojnoj i političkoj strategiji NOR-a, kao i njegova teorijska i praktična delatnost kao člana Vrhovnog štaba, kao člana Politbiroa i kao najbližeg saradnika druga Tita.

Drugo, to je njegov doprinos izgradnji našeg sadašnjeg odbrambenog koncepta i preko njega posredan uticaj na kreiranje vojne strategije.

I konačno, to je Kardeljeva teorijska rasprava o socijalizmu i ratu u naše doba, koje nije samo, ni prevashodno, vojnostrategijsko pitanje, ali je u najtešnjem spoju sa vojnostrategijskim problemima i čini njihov širi okvir i opšte ishodište.

Sva tri pomenuta dela čine nerazdvojnu celinu, sva tri su u različitim periodima bila produkt gorostasnog revolucionarnog i antidogmatskog duha, marksističkog analitičara i mislioca, kome su najviši životni i borbeni ideali bili i ostali nacionalno i socijalno oslobođenje ljudi i naroda, njihova nezavisnost i samostalnost, progres, demokratija i humanizam. Mislim da posebno treba naglasiti antidogmatsku i antisektašku crtu njegovog revolucionarnog stvaralaštva i u oblasti vojne strategije, koja se i inače isticala u svim periodima njegove plodne revolucionarne aktivnosti. U toku rata vidimo ga u Sloveniji u borbi protiv sektaša, koji svojom uskošću i pozorenjem prema saveznicima u Osvobodilnoj fronti ugrožavaju borbeno jedinstvo narodnih masa. Čitamo njegove analize o sektaštvu

Kominterne u odnosu na ciljeve, vojni oblik i faze naše revolucije. I konačno, u polemici sa kineskim razvlašćenim ultrasektašima, koji su u ratu tzv. svetskog sela protiv svetskog grada u globusnim razmerama videli pobjedu socijalizma u svetu.

I

Kako je Edvard Kardelj sagledavao vojnu strategiju NOR-a i koliko joj je pridavao značaj, vidi se već iz prve rečenice njegove rasprave *Politička i vojna strategija narodnooslobodilačkog ustanka i socijalističke revolucije u Jugoslaviji i Titova stvaralačka uloga u njenom koncipiranju i realizovanju*. Objašnjavajući odnos između političke i vojne strategije, on posebno apostrofira sledeću misao: »Politička strategija Komunističke partije Jugoslavije uoči drugog svetskog rata i u našoj narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji bila je polazna tačka i sastavni deo njene vojne strategije, kao i obrnuto«. Doduše, iz daljnjeg teksta sasvim se jasno vidi da je politička sfera uvek bila polazišna osnova vojne strategije, te da su oružane snage i vojna strategija samo sredstvo politike za postizanje postavljenih ciljeva. I obratno, neadekvatna vojna strategija, neuspesi i porazi u oružanoj borbi nužno vode i političkim neuspesima i onemogućavaju postizanje političkih ciljeva.

Edvard Kardelj to ilustruje sa dva plastična primera, od kojih se jedan odnosi na izbor oblika oružane borbe, a drugi na problem strategijskog težišta revolucije. Istina, prvi od njih se smatra uglavnom vojnostrategijskim problemom, mada na gornjoj granici vojne strategije i politike. Bez obzira na postavljene političke ciljeve, pa čak i uprkos patriotskom raspoloženju masa za borbu, da se nismo odlučili na masovne oružane ustanke u formi partizanskog rata, najverovatnije bismo doživeli vojni, a samim tim i politički poraz. Teorijske alternative, među kojima su neke i sa strane suflirane, kao što su gerila i pokret otpora, borba u gradovima i na barikadama ili grupisanje ustaničke vojske radi vođenja frontalnih odlučujućih sudara — sigurno bi, s jedne strane, vodile uništavanju pokreta, gubljenja žive sile i demoralizaciji masa a, s druge strane, vojnom uspehu i pobjedi protivnika.

Drugi primer nerazdvojne veze i međusobne uslovljenosti vojne strategije i politike odnosi se na vojno strategijsko težište izvan gradova i na političko držanje seljaka, bez čijeg oslonca i aktivnog učešća takvo strategijsko težište ne bi moglo doći do izražaja. Međusobni sklad oblika oružane borbe sa politikom KPJ prema seljaš-

tvu i njegova pozitivna borbena i patriotska uloga doveli su, pored ostalog do trijumfa vojnu i političku strategiju. U pomenutoj raspravi, E. Kardelj govori o seljacima koliko realistično, toliko i oduševljeno: »Seljak uopšte je po svom društvenom i kulturnom biću »konzervator« nacionalne svesti. On ne podnosi tuđu vlast i teško ga je denacionalizovati, iako se njegov otpor ne ispoljava uvek u revolucionarnom obliku. Ali seljak, po pravilu, čini vojsku ili je oslonac vojsci narodnooslobodilačkih pokreta. Takav je i naš seljak i tako se on i ponašao u toku drugog svetskog rata«.

Masovni ustanci u formi partizanskog rata, težišno realizovani u stratejskim dejstvima van gradova, omogućili su našoj strategiji da uspešno realizuje Titovo geslo da je cela Jugoslavija operativni prostor, da time razvlačimo snage protivnika po prostoru koji protivnik ne može totalno pokriti. To je omogućilo materijalno snabdevanje naših snaga, a načinom dejstva najbrži i jedino moguć način dolaska do oružja. Isticanje značaja oružja u situaciji kada ga nismo mogli dobiti sa strane imalo je svoje puno opravdanje za koncept strategije oružane borbe.

Pri razmatranju odnosa rat — politika, Kardelj je prihvatio definiciju Klauzevica da je rat nastavak politike drugim, nasilnim sredstvima, dopunjujući je tvrdnjom da to važi ne samo za državu koja vodi rat već i za političku partiju koja rukovodi pokretom ili revolucijom, — što je bio slučaj i sa našim oslobodilačkim ratom i revolucijom. Naša praksa i iskustvo daju za pravo da se pomenuta definicija dopuni još i time da rat nije nastavak politike samo nasilnim, već i svim drugim, nenasilnim sredstvima, kojima se postiže političko revolucionisanje, ideološko-kulturno i svako drugo prevaspitanje masa i stvaranje takvih društvenih nazora koji omogućuju njihovo masovno buđenje i aktivnu ulogu u društvenim kretanjima. Iz konteksta šire analize pomenute rasprave takvi stavovi se jasno raspoznaju. Kardeljeva lična delatnost u ovom smislu, izražena živom i pisanom rečju, člancima, proglasima, referatima i sl., kojima je cilj bio da široko objasne i prodube smisao naših poduhvata i rešenja, među kojima i vojnostrategijskih, imala je krupan strategijski i politički značaj.

U ovom smislu karakteristično je uočiti da je Kardelj u vreme dok se nalazio u Sloveniji, odvojen od Vrhovnog štaba, više aktivnosti ispoljavao na vojnom planu, a dok se nalazio u Vrhovnom štabu, njegova delatnost se više odnosila na opšte unutarnje i spoljne probleme oslobodilačkog rata i revolucije. U prvom slučaju je nastojao da učestvuje jednovremeno u rukovođenju na dva nivoa, utičući uporedo na rad i odluke CK i Glavnog štaba Slovenije, i da

preko predloga i sugestija u pismima Titu izrazi svoj doprinos i da mu pomogne kao član VŠ i Politbiroa. Po svojoj širini i iscrpnosti, objektivnoj analizi i otvorenosti, realističnim predviđanjima, predlozima i sugestijama njegovi izveštaji Titu ulaze među najveća dostignuća naše pisane reči u NOR-u. Može se reći da su ona bila i tada, a u određenom smislu i sada, od izuzetne teorijske vrednosti, budući da su po svom nivou iznad pragmatičke i slepe svakodnevne empirije, ali da su istovremeno zasnovana na poznavanju prilika i na živoj vezi sa realnim zbivanjima. U njima su odražene specifičnosti vojnog organizovanja i oružane borbe u Sloveniji, pored svega onog što je bilo zajedničko i identično sa pokretom u celini, u svim krajevima Jugoslavije.

Te specifičnosti su proistekle iz političkog i geostrategijskog položaja Slovenije pod okupacijom u toku drugog svetskog rata. Duboko uklinjena svojim geografskim položajem između fašističkih osvajača u Italiji, Nemačkoj, Austriji i Mađarskoj, koji su svi imali pretenzije na delove Slovenije i koji su raskomadali njeno živo nacionalno telo, biološka egzistencija ovog dela jugoslovenskog naroda bila je neposredno ugrožena. »Slovenija, u stvari, nije bila samo okupirana, nego i raskomadana, anektirana i sistematski raseljavana. Svi narodi Jugoslavije bili su osuđeni da robuju fašističkim imperijalistima, ali slovenačkom narodu okupator je predvideo najtežu sudbinu, tj. osudio ga je na fizičko istrebljenje, na to da prestane da postoji kao istorijski nacionalni subjekt.

Ovakva situacija glavni je razlog što je u Sloveniji došlo do širokog političkog jedinstva i do stvaranja Osvobodilne fronte, koja je predstavljala bazu i ključ naše vojne strategije u tom delu zemlje. U pismima Titu Kardelj konstatuje političke uspehe u ovom smislu, ali mu istodobno piše da »u slovenačkom štabu nismo imali sreće sa vojnim vođstvom kakvu smo imali s Tobom u Jugoslaviji«. Iz celokupne korespondencije je vidljivo da je Tito na njega fascinantno uticao načinom strategijskog postupanja i rezultatima koje su naše snage ostvarile pod njegovim neposrednim rukovodstvom u Bosni, Hrvatskoj i drugim krajevima.

U odnosu na vojnu organizaciju i način njene upotrebe u Sloveniji, karakteristična su neka njegova razmišljanja i stavovi izraženi u prepisci sa Titom, koja mogu imati aktuelan značaj i pri sadašnjoj organizaciji snaga TO i društvene samozaštite. Zbog prilika u Sloveniji, koja je bila pod totalnom i okrutnom okupacijom nekoliko fašističkih vojski, kao i zbog njene komunikativnosti i urbanizacije, Kardelj je jedno vreme mislio da će njena vojna organizacija do kraja ostati partizanska i da se ne mogu stvoriti uslovi za for-

miranje krupnijih pokretnih jedinica kakve su bile brigade. Sa velikim oprezom razmatrao je njihovo odvajanje od užih partizanskih lokaliteta, jer se plašio da na taj način ne budu potisnuti iz Slovenije i da se njihovim širokim manevrom ne prekine veza sa masama, koje su inače bile naklonjene borbi i njenim ciljevima. U istom smislu nije bio za stvaranje velikih slobodnih teritorija isključivo vojnom akcijom, već takvih do kojih bi došlo prirodnim širenjem pokreta i prethodnim političkim pridobijanjem naroda. Pri tome je polazio od ocene da će protivnik našu vojnu snagu uvek moći da potisne sa bilo kojeg slobodnog prostora, što bi, u slučaju da nemamo mase, dovelo do njihovog gubljenja i šire demoralizacije. Očigledno, Kardelj je imao u vidu prilike i iskustva iz Srbije, Crne Gore i Hercegovine.

Organizacija operativnih zona kao komandnog stepena u vojnoj strukturi, kakve su postojale u Hrvatskoj, nije odgovarala Sloveniji, pošto su oni svoje brigade potčinjavali direktno Glavnom štabu Slovenije. Prema tome, štabovi zona nisu imali čime komandovati, budući da su i partizanski odredi, sa druge strane, bili pod komandom štabova grupa partizanskih odreda. Ulogu zona video je kao najbolje rešenje u primeni organizacije grupa partizanskih odreda, koji su imali prostornu površinu približnu dimenzijama operativnih zona. Podozrevao je i kada se radilo o organizaciji vojnih područja, jer je njihov naziv podsećao na postojanje statične slobodne teritorije. Međutim, kada je na Titov zahtev došlo do stvaranja prvih brigada (četiri), što nije značilo ukidanje partizanskih odreda, i kada se uspeo upoznati sa Titovim celovitim konceptom, Kardelj je kombinaciju brigada i odreda prihvatio kao jedinu spasonosnu kombinaciju. »Udarne brigade znače da je slovenački narod u vatri i krvi iskovao sebi osnovno jezgro svoje regularne armije, koja će se svakim danom sve više pretvarati u čelično telo kome nikakva neprijateljska sila neće moći nauditi.« Nešto kasnije došlo je do formiranja divizija i korpusa NOV Slovenije, ali su partizanski odredi i dalje zadržani na prostorima koji su zahtevali partizanski način vojnog organizovanja.

U celini uzev, bez obzira na pojedine specifičnosti širom Jugoslavije, Kardelj je smatrao da je vojna strategija NOR-a, u prvom redu, rezultat Titovog genija i sastavni deo njegovog političkog koncepta revolucije i oslobodilačkog rata. Ističući njene tri razvojne faze, koje odgovaraju partizanskim odredima i njihovom načinu dejstva, brigadama i NOV sa pokretnim i manevarskim dejstvima i konačno, koje odgovaraju formiranju Jugoslovenske armije sa prelas-
kom na frontalna dejstva, uz istovremenu primenu i svih prethodnih

— Kardelj je naglašavao da je druga faza najveći misaoni vojno-strategijski domet Tita kao stratega i vojnog organizatora. Ona to jeste i po izboru momenta za prelaz u višu fazu vojnog organizovanja i po tome što je u suštini ostala baza za sve kasnije vojne preformacije ne samo do kraja rata već čak i do naših dana. Naša operativna armija i teritorijalna odbrana umnogome podsećaju na NOV i PO, a kada se uz to ima u vidu i Narodna zaštita sa vojnoobaveštajnom službom (VOS) u Sloveniji, — to još više upućuje na ono što nazivamo opštenarodnom odbranom i društvenom samozaštitom.

»Tito je uvek imao osobine koje su mu omogućavale da u mnoštvu događaja vidi ono što je glavno. Među tim osobinama istakao bih dve«, piše Edvard Kardelj. »Tito je bio duboko svestan da su u takvom istorijskom pokretu kakav je bio naš narodnooslobodilački ustanak, politička i vojna strategija apsolutno uzajamno zavisne. Jer, samo odgovarajućom politikom, moglo se u masama stvoriti uverenje u mogućnost, nužnost ustanka, odnosno od naše politike i poverenja masa u tu politiku zavisilo je da li će naš ustanak zaista imati, stvoriti svoju vojsku. I obrnuto, samo odgovarajućom vojnom strategijom bilo je moguće izgraditi u svetu naše uverenje da se oružjem može postići pobjeda. Tito nikada nije bio samo vojnik, a da istovremeno nije bio i političar; i nikada nije bio samo političar, a da istovremeno nije bio i vojnik. A zatim, Tito je uvek bio revolucionar — realista«.

Na kraju, Kardelj u svojoj analizi nije zaboravio ni međunarodni značaj naše vojne doktrine u NOR-u kao novog i originalnog fenomena u borbi naroda za svoje nacionalno oslobođenje i kao doprinos proletarijatu drugih zemalja u izvođenju proleterskih revolucija i socijalnom oslobođenju. Iznad svega, »ona je dokazala da se i mali narodi mogu uspešno boriti protiv nadmoćnog neprijatelja, ako primenjuju strategiju i taktiku borbe koja odgovara savremenim uslovima«. Kao iskustvo, ona služi, pre svega, narodima Jugoslavije da odbrane svoju slobodu i nezavisnost, zbog čega je na njoj i zasnovan naš sadašnji koncept opštenarodne odbrane.

II

Doprinos Edvarda Kardelja našem posleratnom odbrambenom konceptu, vojnom organizovanju i strategiji odbrane uslovljen je i usaglašen sa borbom za nacionalnu nezavisnost od raznih pretnji spolja, kao i sa transformacijom našeg društva u pravcu socijalistič-

kog samoupravljanja na unutrašnjem planu. Reklo bi se da je Edvard Kardelj u istoj meri bio nepokolebljivi pobornik slobode, ravnopravnosti, samostalnosti svih naroda i država, bez obzira na njihovu veličinu i karakter, kao i pobornik stalnog proširivanja ljudskih prava i sloboda, demokratskih i humanističkih tekovina radnih ljudi i građana u našoj zemlji. Titove ideje o socijalističkom samoupravljanju kao generalnom kursu našeg unutrašnjeg društvenog razvitka i o nesvrstavanju kao stalnoj spoljnopoličkoj orijentaciji, predstavljali su za Kardelja okvire njegovog svestranog i neumornog teorijskog i praktičnog društvenog angažovanja.

Oba društvena smjera jedinstvene politike SKJ neizbežno su implicirala i odgovarajuće stavove i poglede i na planu naše odbrambene organizacije i politike. Ako se htelo da se samoupravljanje razvija na dosledan način kao celovit i koherentan društveni sistem, ono je obavezno moralo obuhvatiti i oblast narodne odbrane, koja je neizbežno postala predmet samoupravnih prava svih subjekata našeg društva. Politika nesvrstavanja je na sličan način podrazumevala samostalnu vlastitu strategiju odbrane, koja će, osloncem na ukupnu društvenu moć, zagarantovati slobodu, suverenitet i integritet zemlje, bez pribegavanja pod zaštitu tuđih »kišobrana«, koji u stvari znače ograničavanje, čak i gubljenje nacionalne i državne nezavisnosti.

Takva pozicija naše zemlje i društveni smer njenog razvitka nužno su doveli do pune realizacije svih spoznajnih vrednosti naših iskustava iz oslobodilačkog rata i socijalističke revolucije. Kardelj je uspeo da na teorijskom planu naučno dokaže organsku i neraskidivu vezu naših sadašnjih orijentacija i u pogledu samoupravljanja i u pogledu nesvrstavanja sa procesima čiji su koreni u oslobodilačkoj borbi vođenoj za nacionalno i socijalno oslobođenje. Česta Titova upozorenja i zahtevi oružanim snagama da istražuju i uopštavaju naša taktička, operativna i strategijska iskustva, da se na njih oslanjaju u obuci i školovanju i da ih ugrađuju u našu savremenu vojnu doktrinu, vodeći računa o novim uslovima i novim pojavama na vojnom planu, bila su snažno podržana teorijskim radovima i praktičnom akcijom Edvarda Kardelja, i dalje su razrađivana kao sastavni deo naših ukupnih društvenih spoznaja. Odlazeći u vojne institucije i kolektive, Kardelj je na razne načine uticao da naša vojna misao ostane u stalnoj vezi sa našim revolucionarnim izvorima i često je upozoravao na opasnost kopiranja tuđih pogleda i štetnosti od šablona, beživotnog šematizma, tehnokratskog odnosa i svega onog što nije kreativno, autohtono i što ne uvažava ličnost

ljudi i opšti progres. Uvek je naglašavao nužnost i neophodnost reda, odgovornosti, discipline i poštovanja propisa i pravila, ali i poštovanja ljudskog dostojanstva i humanijih odnosa među ljudima, bez obzira na njihov položaj i činove.

Pod rukovodstvom Josipa Broza Tita i po njegovim neposrednim intencijama, Kardelj je, radeći na našim ustavnim promenama i na ostaloj normativnoj regulativi, posebnu pažnju posvećivao ugrađivanju oružanih snaga i sistema odbrane u celini u društveno-politički sistem socijalističke Jugoslavije. Time je jugoslovensko samoupravno društvo u celini (svi njegovi subjekti) neposredno preuzelo obaveze i prava oko organizacije svoje odbrane, a oružane snage su postale još efikasnija okosnica, istureni štit i udarna snaga ukupnog sistema odbrane. U tom okviru, organizacija teritorijalne odbrane predstavlja najkrupniji i revolucionaran poduhvat u mirnodopskom razvoju naših oružanih snaga.

Pored kvantitativnog povećanja naše oružane sile, teritorijalna odbrana u kvalitativnom smislu znači još više, jer predstavlja najšire područjstvljavanje naših oružanih snaga, jer ostvaruje čvrstu vezu između operativne armije i društvene baze, operativnu celovitost između fronta i pozadine, i takvu »ukorenjenost« u sve sredine i lokalitete koja protivniku ne ostavlja nikakve vakuume. Način nje-ne organizacije, sa određenim stepenom decentralizacije i deetatzacije, upućuje na zaključak da se u tom pravcu nalazi Marksov ideal naoružanog naroda, jasno, u drukčijim opštim i konkretnim društvenim uslovima.

Povezivanje društvene samozaštite i sistema opštenarodne odbrane, u čemu je takođe i Kardelj aktivno učestvovao, još više doprinosi područjstvljavanju naših zaštitno-bezbednosnih i odbrambenih funkcija, čime ceo sistem povećava svoju efikasnost u mirnodopskim i ratnim uslovima. Širina i masovnost sistema, kao i samoupravni prerogativi velikog broja društvenih subjekata, istakli su i veći značaj SK kao opšteg koordinatora i kao najodgovornijeg faktora za zadatke odbrane i samozaštite našeg socijalističkog društva. Naša iskustva i u ovom smislu iz oružanog dela revolucije, kada je KPJ preuzela na sebe neposrednu brigu i odgovornost za karakter oružanih snaga i za tok njihovog razvoja i jačanja, poslužila su u sadašnjem vremenu kao putokaz i potvrda ispravnosti takvih rešenja.

Strategijska samostalnost naše odbrane ne sastoji se samo u idejnom i dokrinarnom konceptu već i u njenoj materijalnoj snazi, tehnološkim mogućnostima i stalnom naučnom napretku i razvoju. Bez toga bi oslonac na vlastite snage bio nedovoljno utemeljen, a

zavisnost od stranih liferanata ograničavala bi slobodu izbora i orijentacije, pored toga što uvek postoji i faktor neizvesnosti i mogućih iznenađenja. Zbog svega, orijentacija da stvorimo vlastitu bazu vojne industrije za što veći i pretežan deo vojnih potreba, predstavlja krupan i težak poduhvat, koji nalazi svoje puno opravdanje u nezavisnom karakteru naše politike i samostalnosti naše strategije. Kardelj je, uz Tita, bio glavni zagovornik ovakve orijentacije u pogledu izgradnje naše vojne industrije, odnosno osposobljavanja ukupnih produkcionih kapaciteta za potrebe vojnog naoružanja i opreme. Razvoj i snaženje naše politike nesvrstavanja i potreba saradnje sa nesvrstanim zemljama i na vojnom planu posebno su opravdali ovakvu orijentaciju u vojnoprivrednoj izgradnji.

III

Rasprava *Socijalizam i rat* po svom ukupnom karakteru i sadržaju odnosi se, kao što je poznato, na izuzetno krupne, verovatno i najvitalnije, probleme savremenog doba, pa se samim tim implicitno mora odnositi i na pitanja vojne strategije. Radi se o kompleksu problema iz okvira opšte teorije o ratu u savremenoj epohi, kao što su: vrsta i karakter ratova, uzroci njihovog izbijanja i ciljevi koji se žele njima realizovati, mogućnosti sprečavanja ratova na savremenom stupnju svetskog razvoja, odnos revolucije i rata, problemi rata između socijalističkih zemalja, odnosi oružanog i mirnog izvođenja socijalističkih revolucija itd. Iako su ova pitanja šira od pojma i ukupnog sadržaja vojne strategije, ona predstavljaju determinirajuće faktore i polazne teorijske premise svake vojne strategije. Otuda je i razumljivo što se ova Kardeljeva studija našla i još uvek se nalazi na udaru blokovskih strategijskih teoretičara, koji su naučili da se otiskuju u strategijske sfere sa drukčijih teorijskih i ideoloških zaletišta. Iz ugla koji nas u ovoj diskusiji primarno i najviše interesuje, izdvajaju se tri grupe pitanja, koja su, ako ne više a ono sigurno, podjednako važna kao i u vreme kada je rasprava napisana.

a) Dilema o *neizbežnosti rata ili o mogućnosti njegovog sprečavanja*, preživela je značajnu metamorfozu u tom smislu što se više primarno ne radi o sprečavanju svetskog nuklearnog rata između vojnih blokova i svetskih supersila, već o sprečavanju ograničenih i lokalnih ratova, čiji su oni glavni inspiratori, pokretači i posredni akteri. »Rekao bih da je gotovo paradoks našeg vremena da se danas manje pribojavamo mogućnosti novog svetskog rata, nego lokalnih ratova.« Od vremena kada je studija ugledala svet, odigrale su se u

kvantitativnom i kvalitativnom smislu takve i tolike promene da su do kraja ubedile i najtvrdje dogmatske glave da bi eventualni svetski nuklearni rat doveo do kataklizme. Potvrdila su se Kardeljeva vizionarska predviđanja o tome da se istorija samo potrudila da u tom području uskladi subjektivne težnje i stepen društvene svesti sa materijalnim uslovima, ostavljajući sve manje prostora subjektivističkim htenjima onih koji su mislili da svetskim ratom rešavaju sudbinske dileme razvitka čovečanstva. U tom smislu je došlo do dijametralno drukčije situacije od one o kojoj je pisao Marks posle Napoleonovih ratova, tvrdeći da je razvoj industrije i tehnike onemogućio sve druge ratove osim svetskog.

Razvoj nauke i tehnike u naše doba učinio je upravo obrnuto — onemogućio je veliki nuklearni svetski rat, ali je umesto toga aktuelizirao široku skalu malih, lokalnih i ograničenih ratova pomoću kojih velike sile pokušavaju posrednim putem i tuđim rukama da reše pitanje svetske prevlasti i hegemonije. Time je dokazana Kardeljeva teza da je i ratna tehnika, pri čemu je na prvom mestu mislio na nuklearna sredstva, odigrala ulogu sprečavaoca velikog svet-skog rata, ali je istovremeno prouzrokovala lančanu pojavu sukoba na nižoj lestvici međunarodnih sukoba. Na tom nivou je opštenarodni odbrambeni rat — što drugim rečima znači krajnja odlučnost naroda da svim sredstvima i snagama brane svoju slobodu i nezavisnost i svoj unutarnji društveni razvoj — postao glavni deterrent protiv onih koji su izmislili čitav arsenal svakojakih strategija specijalnog, posrednog i posredničkog rata i razne forme vojnih intervencija.

U pomenutoj studiji Kardelj je zagovarao ideju miroljubive koegzistencije, koja je značila stepenicu ka politici i pokretu nesvrstavanja kao novom istorijskom fenomenu i dinamičnom pokretu i politici čija se uloga u sprečavanju rata, a zatim u odbrani samostalnosti, nezavisnosti, ravnopravnosti novooslobođenih naroda i država već pokazala neprocenjivom. Pokazalo se da je za odnos snaga izuzetno značajna ne samo moralna komponenta oličena u savesti čovečanstva, kako je Tito često isticao, niti samo stepen materijalne razvijenosti, već i pitanje organizovanosti jedinstva i zajedničkih ciljeva kojima pokret usmereno teži.

Na ovom mestu bi se moglo postaviti pitanje moguće dvosmislenosti u interpretaciji Kardeljeve teze da je glavna suprotnost savremenog doba — suprotnost između sveta socijalizma, uzetog kao tzv. socijalistička zajednica i realni socijalizam, i sveta kapitalizma — kao različitog društvenog sistema. Ona može da zbunjuje u tom smislu što pristalice »paktomanije« na obe strane u njoj mogu naći,

ako je otrgnuto tumače, opravdanje za svoju blokovsku organizaciju i politiku, pa se samim tim, po logici stvari, teza dovodi u suprotnost sa politikom i pokretom nesvrstavanja, čiji su osnovni ciljevi prevazilaženje blokova i blokovsko-ideološke podele sveta.

Kardeljeva teza uključuje tvrdnju da blokove niko nije izmislio, već da su oni odraz ili rezultat suprotnosti savremenog sveta i da će postojati sve dok postoje i uzroci koji su do njih doveli. Da li je to suprotnost socijalizam — kapitalizam ili je, pak, to suprotnost politike dve supersile sa njihovim blokovskim strukturama, pri čemu nije od primarnog značaja kakvim društvenim sistemima pripadaju, već politički ciljevi i sadržaji u težnji za svetskom dominacijom i hegemonijom? Ovome u prilog ide činjenica da sve socijalističke zemlje nisu »u lageru«, a pogotovo ne socijalizam kao pokret i proces i aksioma da se suprotnost socijalizam — kapitalizam mora razrešavati u svakoj zemlji ponaosob, na različite načine i u različito vreme, a ne na svetskoj sceni preko vojne konfrontacije blokova. Teza je jasna ako se uzme van blokovskog konteksta, kao suprotnost ideje i prakse socijalizma kao svetskog procesa i kapitalizma kao stare društvene formacije na čije mesto unutar-njim organskim procesima dolazi socijalizam bez svetskog rata i bez spoljnog »usrećivanja« tuđim društvenim sistemima. Tu je Kardelj bio nedvosmislen.

b) *Pravednost ili nepravednost novog rata* Kardelj je postavio ne samo kao etički problem, ali ni kao ideološki, već ga je vezao za ukupne odnose međuzavisnog sveta i za njegov uticaj na ukupna svetska kretanja i rezultate. Rat »svetske sirotinje« protiv »svetskih bogataša« ili »svetskog sela« protiv »svetskog grada«, po etičkim kriterijumima, bio bi nesumnjivo »pravedan«, jer bi se vodio za pravednost u preraspodeli svetskih bogatstava, ali bi po svom krajnjem efektu bio isto toliko reakcionaran kao i onaj u obrnutom smislu, koji ne bi bio pravedan. Osvajački rat neke socijalističke zemlje, mereno etičkim kriterijumima, neuporedivo je nepravedniji nego takav sličan rat neke druge države sa drukčijim društvenim uređenjem. Posmatrano iz današnje perspektive, eventualni svetski rat, najverovatnije, s obzirom na politiku koja mu je prethodila i na ciljeve koje bi mogao imati — morao bi obostrano imati reakcionaran osvajački i nepravedan karakter. To bi, u našim uslovima i na višem nivou, značilo ponavljanje prvog svetskog rata, s tom razlikom što cilj eventualnog novog svetskog rata ne bi bio preraspodela kolonija, već svetska dominacija i sticanje planetarne premoći.

Ocena ostalih ratova, koji su na nižem nivou od svetskog, može se vršiti samo po kriterijumu: da li je rat autohtono oslobodilački,

odbrambeni ili izvorno i samosvojno revolucionarni, tj. da li se vodi za razrešavanje unutrašnjih društvenih suprotnosti. Svako uplitanje i mešanje sa strane u ovakve ratove, sa ciljem da se od njih napravi instrument tuđe politike, može menjati njihov karakter zavisno od toga u kojoj će meri rat postati sredstvo tuđe politike u nadmetanju za svetsko rivalstvo. Drugim rečima, to znači da se karakter nekog rata može menjati u njegovom toku i da u različito vreme u svom trajanju može imati ovaj ili onaj karakter, svrhu i rezultate — po uticaju na šira zbivanja i vlastita ostvarenja.

c) *Odnosi između socijalističkih zemalja*, što uključuje ograničavanje njihovog suvereniteta, pa čak i probleme rata među njima, kao i pitanje »izvoza« revolucije i savremenog »socijalističkog« bonapartizma, od pojave Kardeljeve rasprave ta pitanja su dobila još veći značaj i aktuelnost. Dovoljno je navesti odnose između SSSR-a i Kine, uključujući i granične vojne obračune, intervenciju u Čehoslovačkoj, ratove između Vijetnama i Kampučije i Kine i Vijetnama, pa da argumentacija postane dovoljna i ilustrativna. U ovom smislu Kardelj je, na žalost, postao istiniti »prorok«. Ograničavanje suvereniteta u socijalističkoj zajednici podignuto je na nivo doktrine, a »izvoz« revolucija i svog tipa društvenog uređenja i puteva u socijalizam — neprekidno je na dnevnom redu kao jedino »autentično« marksističko rešenje i »pravoverni« pogled na svet. Kardelj je dalekovido ukazao da će problemi između socijalističkih zemalja sve više postajati prava istorija našeg vremena, a odnosi i suprotnosti sa kapitalističkim svetom dobijati sve više sekundarno mesto i ulogu.

Ovo je bitno pitanje koje zaokuplja i našu spoljnopolitičku i odbrambenu misao i koje direktno tangira i našu vojnu strategiju u smislu teorijskih i praktičnih priprema za suprotstavljanje svim vrstama pretnji i ugrožavanja. Ubedljivo odvracanje ukupnom materijalnom snagom i moralnom voljom celokupne društvene zajednice predstavlja zato stožernu misao naše strategije, koja mora biti podjednako društveno progresivna koliko i vojno efikasna.